

Orodje za zagotavljanje varnosti živil – sistem RASFF

RASFF as the tool for ensuring food safety

Mojca JEVŠNIK^{1*}, Andrej OVCA¹, Renata SABO²

POVZETEK

Zagotavljanje varnosti in kakovosti hrane je tako v EU kot tudi globalno pomemben element v skrbi za človekovo zdravje. Za doseg tega cilja je potrebno usklajeno delovanje zakonodajnih, nadzornih in znanstvenih institucij. V prispevku je predstavljen evropski zakonodajni okvir na področju zagotavljanja varne hrane, dejavniki tveganj v živilih in delovanje sistema hitrega obveščanja za živila in krmo (RASFF), ki ob izkoriščanju komunikacijskih danosti sodobnega časa in s sodelovanjem članic EU pa tudi širše, predstavlja ključno orodje zagotavljanja sledljivosti živil in izdelkov ter zagotavlja osveščenost končnega potrošnika. Predstavljeni so rezultati učinkovitosti sistema RASFF, in sicer število objav vključno z dodatki sistema obveščanja za živila in krmo (RASFF) od 1997 do 2008 ter delež alarmnih in informacijskih obvestil po skupinah izdelkov od leta 2002 do 2008. Pregled alarmnih in informacijskih obvestil glede na vzrok umika/odpoklica v primeru mikrobiološkega in kemijskega onesnaženja kaže pozitivne učinke uvedbe notranjega nadzora na načelih sistema HACCP v evropsko zakonodajo.

KLJUČNE BESEDE:

varnost živil, RASFF, tveganja.

ABSTRACT

Ensuring food safety and quality is, in the EU and globally, an important element in the care for the public health. To achieve this objective, harmonized action of different partners (legislative, regulatory and scientific institutions) is needed. This paper presents the European legislative framework in the field of food safety, food risk factors and the operation of the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF), which is, by utilizing the communication advantages of modern time and cooperation of the EU members and beyond, a key tool to ensure food respectively product traceability and awareness of the final consumer. The results present the RASFF system effectiveness including number of system notifications with supplements from 1997 to 2008 and the proportion of alert and information notifications according to product groups from 2002 to 2008. The overview of alert and information notifications regarding the cause of the withdrawal/recall of food products shows positive effects of internal control system on the principles of HACCP as a component of EU legislation in case of microbiological and chemical contamination.

KEY WORDS:

Food safety, RASFF, Risk.

Prispelo: 9. 12. 2009
Sprejeto: 16. 12. 2009

¹ Univerza v Ljubljani,
Zdravstvena fakulteta,
Oddelek za sanitarno inženirstvo,
Zdravstvena pot 5, 1000 Ljubljana,
Slovenija

² Gornji Slaveči 7/a, 9263 Kuzma, Slovenija

* korespondenčni avtor:
E-mail: mojca.jevsnik@zf.uni-lj.si

Usklajeno delovanje zakonodajnih, nadzornih in znanstvenih institucij zagotavlja, da so živila varna in dobre kakovosti in da se ob vsakem sumu o zdravstveni neustreznosti živila, kjerkoli v EU sproži sistem hitrega obveščanja za živila in krmo (ang. Rapid Alert System for Food and Feed – RASFF).

UVOD

Skrb za zdravje ljudi je danes eden izmed glavnih ciljev razvitih dežel in je v neposredni povezavi z zagotavljanjem zdrave in varne prehrane. V živilsko-prehransko-oskrbovalni verigi obstajajo različna tveganja, ki vzbujajo proizvajalce na različnih stopnjah verige, da prepoznajo tveganja, jih odpravijo ali jih vzdržujejo na sprejemljivi ravni z namenom zagotavljanja zdravstveno ustreznega živila. Zavedanje ljudi o tveganjih, povezanih z živilni naraščča, tako pri nas kot drugod v svetu. Za najuspešnejšo metodo zagotavljanja varnih živil se je izkazal sistem Hazard Analysis and Critical Control Point (HACCP), ki je v Sloveniji obvezen od 1. januarja 2003, v državah članicah Evropske unije (EU) pa od 1. januarja 2006 [1-3]. Usklajeno delovanje zakonodajnih, nadzornih in znanstvenih institucij zagotavlja, da so živila varna in dobre kakovosti in da se ob vsakem sumu o zdravstveni neustreznosti živila, kjerkoli v EU sproži sistem hitrega obveščanja za živila in krmo (ang. Rapid Alert System for Food and Feed – RASFF). Za zaščito potrošnikov in živali je EU pred 30 leti vzpostavila sistem hitrega opozarjanja na nevarnosti hrane in krme, v katerem si države članice lahko hitro izmenjujejo informacije o morebitnih nevarnih izdelkih in ustrezno ukrepajo. Sistem opozarjanja EU o nevarnosti v zvezi z živilni zagotavlja, da nevarna živila in krma ne pridejo v prehransko verigo [4]. Poleg zagotavljanja zdravstvene ustreznosti živil je vloga omenjenega sistema tudi zagotavljanje sledljivosti živil v vsej živilsko-prehransko-oskrbovalni verigi ter dobra obveščenost potrošnikov. Predpisi, ki obravnavajo varnost živil, so oblikovani na osnovi neodvisnih znanstvenih ugotovitev, uveden je tako sistem nacionalnega kot tudi mednarodnega nadzora zdravstvene ustreznosti živil.

Zakonodaja na področju varnosti živil

Področje varnosti hrane in krme v EU je bilo v preteklosti urejeno s številnimi direktivami. Praksa pa je pokazala, da so države članice vsebino direktiv prenašale v svoj nacionalni pravni red neenotno. Hkrati se je zaupanje evropskih potrošnikov v varnost hrane zmanjšalo zaradi afer znotraj skupnega trga EU (BSE¹, dioksinska afera itd.). Da bi se povečala varnost hrane in krme v celotni proizvodni verigi živil “od njive do mize”, da bi se lažje in hitreje odkrivale nepravilnosti ter da bi bilo to področje v državah članicah EU urejeno enotneje, so uradniki EU skupaj z državami članicami EU pripravili nov zakonodajni okvir, t.i. “higienski paket” na področju hrane in krme, ki ga sestavlja pet uredb EU, sprejetih v obdobju od leta 2002 do leta 2005 [5]. Po letu 2005 so bile spodaj navedene uredbe večkrat dopolnjene, zato navajamo samo povzetek zahtev osnovnih uredb.

Uredba (ES) št. 178/2002 Evropskega parlamenta in Sveta, izdana 28. januarja 2002 [3], podaja splošna načela in zahteve živilske zakonodaje v celotni proizvodni verigi hrane in krme za celotno območje EU in ustanavlja Evropsko agencijo za varno hrano (EFSA²). Pomembna zahteva te uredbe je zagotavljanje sledljivosti v vseh fazah proizvodnje. EFSA je od politike, Evropske komisije in držav članic EU neodvisna organizacija. Njena naloga je, da z neodvisnimi strokovnjaki, ki sodelujejo v različnih

¹ Goveja ali bovina spongiformna encefalopatija (BSE) je subakutna degenerativna bolezen centralnega živčnega sistema odraslih govedi, ki so jo leta 1986 prvič opisali v Veliki Britaniji. Je ena od prenosljivih spongiformnih encefalopatij (TSE) ali prionskih bolezni. Za te bolezni je značilna dolga inkubacijska doba in kopičenje nenormalne izooblike prionskega proteina (PrP^{Sc}) v centralnem živčevju. PrP^{Sc} se od normalnega celičnega prionskega proteina (PrP^C) razlikuje po večji odpornosti na delovanje proteaz.

² European Food Safety Agency

znanstvenih odborih in znanstvenih svetih EFSE pripravi stališča in mnenja o različnih znanstvenih in tehničnih vprašanjih, povezanih z oceno tveganja. Kadar obstaja sum resnega neposrednega ali posrednega tveganja za zdravje ljudi, ki izhaja iz hrane ali krme, je EFSA kontaktna točka za čim hitrejši pretok informacij. V sistem hitrega obveščanja so vključene EFSA, Evropska komisija in kontaktne točke za hitro obveščanje držav članic.

Uredba (ES) št. 852/2004 Evropskega parlamenta in Sveta o higieni živil je bila izdana 29. aprila 2004 [2] in določa splošna pravila higiene živil za nosilce živilske dejavnosti v celotni živilski verigi, začeni s primarno proizvodnjo, ter se uporablja v vseh stopnjah proizvodnje, predelave in razdeljevanja hrane.

Uredba (ES) št. 853/2004 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 29. aprila 2004 o posebnih higienskih pravilih za živila živalskega izvora [6] obvezuje vse nosilce živilske dejavnosti registrirati obrate primarne proizvodnje, predelave in razdeljevanja hrane pri pristojnih oblasteh.

Uredba (ES) št. 882/2004 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 29. aprila 2004 o izvajanju uradnega zdravstvenega nadzora [7] zagotavlja preverjanje skladnosti z zakonodajo o krmi in živilih ter s pravili o zdravstvenem varstvu živali in zaščite živali. Določa tudi splošna pravila za izvajanje uradnega nadzora z namenom varovanja zdravja živali in ljudi ter varstvo potrošnikov pred zavajanjem in potvorbami, vezanimi na različne vrste hrane. Država članica mora organizirati uradni nadzor, ki mora biti reden in se izvajati ustrezno pogosto, kar temelji na prepoznanih tveganjih, izkušnjah in znanju, zanesljivosti notranjega nadzora oziroma kontrol nosilcev dejavnosti ter sumu o neskladnosti, ter se izvajati praviloma brez predhodnega obvestila. Uredba določa tudi nadzor nad uvozom iz tretjih držav.

V skladu z Uredbo o koordinaciji delovanja ministrstev in njihovih organov v sestavi, s pristojnostmi na področju varnosti hrane oziroma živil pri vključevanju v proces analize tveganja deluje v okviru Zdravstvenega inšpektorata Republike Slovenije (ZIRS) v Sektorju za strategijo, metodologijo in načrtovanje (SSMP) nacionalna kontaktna točka (NKT) v sistemu hitrega obveščanja za živila in krmo – RASFF. Delovanje NKT mora biti vzpostavljeno na način, da izpolnjuje vse zahteve, opredeljene v členih 50 in 53 Uredbe 178/2002 Evropskega parlamenta o določitvi splošnih načel in zahtevah živilske zakonodaje, ustanovitvi Evropske agencije za varnost hrane in postopkih, ki zadevajo varnost hrane [8].

NKT aktivno sodeluje pri izmenjavi informacij o živilih in krmi, ki niso varni s kontaktno točko pri Evropski Komisiji in z nacionalnimi kontaktnimi točkami ostalih držav članic EU. Prav tako koordinira in sodeluje pri izmenjavi informacij v okviru Slovenskega sistema obveščanja, v katerem delujejo še Veterinarska uprava RS, Inšpektorat RS za kmetijstvo, gozdarstvo in hrano in Inšpektorat RS za okolje in prostor. ZIRS zagotavlja stalno delovanje RASFF sistema in sicer 24 ur na dan vse dni v letu. Izven delovnega časa so organizirana dežurstva, ki zagotavljajo stalno dosegljivost dežurnega inšpektorja [8].

Kadar obstaja sum resnega neposrednega ali posrednega tveganja za zdravje ljudi, ki izhaja iz hrane ali krme, je EFSA kontaktna točka za čim hitrejši pretok informacij.

Država članica mora organizirati uradni nadzor, ki mora biti reden in se izvajati ustrezno pogosto, kar temelji na prepoznanih tveganjih, izkušnjah in znanju, zanesljivosti notranjega nadzora oziroma kontrol nosilcev dejavnosti ter sumu o neskladnosti, ter se izvajati praviloma brez predhodnega obvestila.

Tveganja je težko razvrstiti po pomembnosti, vsekakor pa se mikrobiološka tveganja razlikujejo od fizikalnih in kemijskih po tem, da se med potovanjem živila skozi živilsko verigo lahko še dodatno “namnožijo” in s tem prizadenejo večjo populacijo ljudi.

Večino mikroorganizmov uničimo ali inaktiviramo s tehnološkim procesom oz. znižamo njihovo število na sprejemljiv nivo z upoštevanjem načel dobre higienske prakse.

Po definiciji je onesnaževalo vsaka kemična substanca, ki je nenamensko prisotna v živilu.

DEJAVNIKI TVEGANJ V ŽIVILIH

V proizvodnji in prometu živil obstaja vrsta tveganj, ki zavezujejo in vzpodbujajo nosilce živilskih dejavnosti, da tveganja prepoznajo in jih z ustreznimi metodami in tehnikami obvladujejo in zagotavljajo njihovo sledljivost vse do potrošnika. Potrošnik, kot enakovredni člen živilsko-prehransko-oskrbovalne verige, je prav tako dolžan upoštevati načela dobre prakse pri delu z živilom doma. Tveganja na poti od polja do mize po kateri potuje surovina, polizdelek ali končni izdelek delimo v tri glavne skupine: biološka, fizikalna in kemijska tveganja. Vsaka skupina tveganj ima specifične lastnosti, zato je tako v znanstvenih kot strokovnih krogih deležna specifične teoretične in analitične obravnave. Tveganja je težko razvrstiti po pomembnosti, vsekakor pa se mikrobiološka tveganja razlikujejo od fizikalnih in kemijskih po tem, da se med potovanjem živila skozi živilsko verigo lahko še dodatno “namnožijo” in s tem prizadenejo večjo populacijo ljudi oziroma so njihovi učinki akutni in usodnejši. V nadaljevanju so na kratko povzete značilnosti posameznih dejavnikov tveganj [9].

Mikrobiološki dejavniki tveganj

V živilu ne smejo biti prisotni mikroorganizmi, ki predstavljajo tveganje za človekovo zdravje. To so bakterije, paraziti, protozoe, praživali, virusi, kvasovke in plesni. Vir teh organizmov so največkrat surovine in človek. Mikroorganizmi lahko povzročijo številne bolezni in celo smrt. Število in vrste bakterij so v različnih živilih lahko različne. Med tehnološkim procesom se lahko surovine in izdelki dodatno onesnažijo (sekundarna kontaminacija), če ne upoštevamo načel dobre higienske in proizvodne prakse. Z ustreznimi postopki dela je potrebno preprečevati okužbo, preživetje in razmnoževanje bakterij. Večino mikroorganizmov uničimo ali inaktiviramo s tehnološkim procesom oz. znižamo njihovo število na sprejemljiv nivo z upoštevanjem načel dobre higienske prakse. Za ohranjanje zdravstvene ustreznosti živil je o tudi po tehnološkem procesu potrebn z živilom ravnati tako, da preprečimo možnost naknadnega onesnaženja. Potrebno je poskrbeti za ustrezno embaliranje, shranjevanje, transport in končno distribucijo živil.

Kemijski dejavniki tveganj v živilih

Kemijske snovi lahko vstopajo v živilo v katerikoli fazi živilske verige, od primarne proizvodnje do končnega proizvoda. Kemične snovi so lahko dejavnik tveganja za zdravje ljudi, kadar so prisotne v živilu kot onesnaževalo ali pa so prisotne v živilu kot posledica nepravilne ali nedovoljene uporabe agrotehničnih sredstev (pesticidi), dodatkov živil (aditivi, pomožne predelovalne snovi) ali veterinarskih zdravil, uporabljenih za zdravljenje živali, namenjenih za hrano. Po definiciji je onesnaževalo vsaka kemična substanca, ki je nenamensko prisotna v živilu. Torej so kemična onesnaževala lahko posledica njihove prisotnosti v naravnem okolju ali onesnaženja naravnega in industrijskega okolja, lahko pa se v živilu pojavljajo sekundarno, v procesu predelave (migracija kemijskih snovi v živilo iz opreme, embalaže, uporabljenih čistil) ali pa se lahko

onesnaževalo pojavi kot posledica tehnoloških postopkov, katerim so podvržena živila (npr. visoki temperaturi). Ostankov pesticidov, veterinarskih zdravil in aditivov ter pomožnih predelovalnih snovi ne uvrščamo med “prava” onesnaževala, kajti njihovi ostanki oziroma prisotnost v živilih v koncentracijah pod zakonsko postavljenimi mejnimi vrednostmi je pričakovana in v normalnih pogojih njihove uporabe in ni škodljiva za zdravje. Te snovi uvrščamo v onesnaževala le v primeru, če njihova uporaba ni dovoljena ali pa je na osnovi novih strokovnih dognanj ugotovljeno, da dovoljene snovi dolgoročno predstavljajo tveganje za zdravje, oziroma kadar presegajo zakonsko določene mejne vrednosti. Področje kemijskih dejavnikov tveganja je zakonsko regulirano z vrsto predpisov, ki opredeljujejo mejne vrednosti za posamezna onesnaževala in kemične snovi katerih uporaba v proizvodnji živil je dovoljena. Kemijski dejavniki tveganja so: pesticidi, aditivi (konzervansi, antioksidanti, emulgatorji, stabilizatorji, sinergisti, barvila, arome, umetna sladila), veterinarska zdravila, težke kovine (svinec, kadmij, živo srebro, arzen), industrijski klorirani ogljikovodiki (dioksini, furani, dioksinom podobni PCB-ji), mikotoksini (aflatoksin, ochratoksin A, fusarium toksini, patulin), procesna onesnaževala (poliaromatski ogljikovodiki, semikarbazid, 3-MCPD, akrilamid), histamin, čistila in razkužila.

Fizikalni dejavniki tveganj

Med najbolj znane fizikalne dejavnike tveganja v živilih, vključujemo mehanske tujke, ki lahko povzročijo obolenje ali poškodbe pri ljudeh (vrenine, zlom zob, dušenje, itd.). Fizikalni/mehanski delci so dejavniki tveganja takrat, ko tujek, ki ni namensko prisoten v živilu, vstopi v živilo zaradi onesnaženja v katerikoli fazi živilske verige. Ti tujki so lahko iz kovine, stekla, umetne mase, lesa, insekti, kosti, tujki iz kovine – po izvoru so lahko odlomljen del proizvodnje opreme, del osebnega nakita ali oblačil oseb, ki delajo z živilom (deli nakita, kovinski gumbi itd.), tujki iz lesa – izvor so lahko palete, lesene delovne površine, škatle, zabojniki, tujki iz stekla – izvor so lahko steklena embalaža, steklena posoda, luči in drugo, tujki iz plastike – njihov izvor so lahko kuhinjska oprema in pribor, embalaža, kamniti delci se lahko nahajajo v surovinah, poškodovanih stenah, tleh itd., kosti se lahko nahajajo v surovinah (mehansko izkoščičevanje mesa).

Med fizikalne dejavnike tveganja uvrščamo tudi onesnaženje živil z radioaktivnimi elementi. Njihov izvor je naravno okolje, eksplozija nuklearnega orožja, nezgode v jedrskih reaktorjih, nepravilno ravnanje z radioaktivnimi odpadki v medicinskih ustanovah, kot tudi nepravilno izvajanje sicer dovoljenega obsevanja živil z radioaktivnimi elementi, ki je namenjeno zagotavljanju mikrobiološke varnosti živil in preprečevanju zgodnjega kvara.

SISTEM HITREGA OBVEŠČANJA ZA ŽIVILA IN KRMO

Sistem hitrega obveščanja za živila in krmo (RASFF) omogoča hitro in učinkovito izmenjavo informacij med državami EU, kadar se ob pomoči katerega od nazornih mehanizmov ugotovi, da v verigi živil in krme

Področje kemijskih dejavnikov tveganja je zakonsko regulirano z vrsto predpisov, ki opredeljujejo mejne vrednosti za posamezna onesnaževala in kemične snovi katerih uporaba v proizvodnji živil je dovoljena.

Med fizikalne dejavnike tveganja uvrščamo tudi onesnaženje živil z radioaktivnimi elementi.

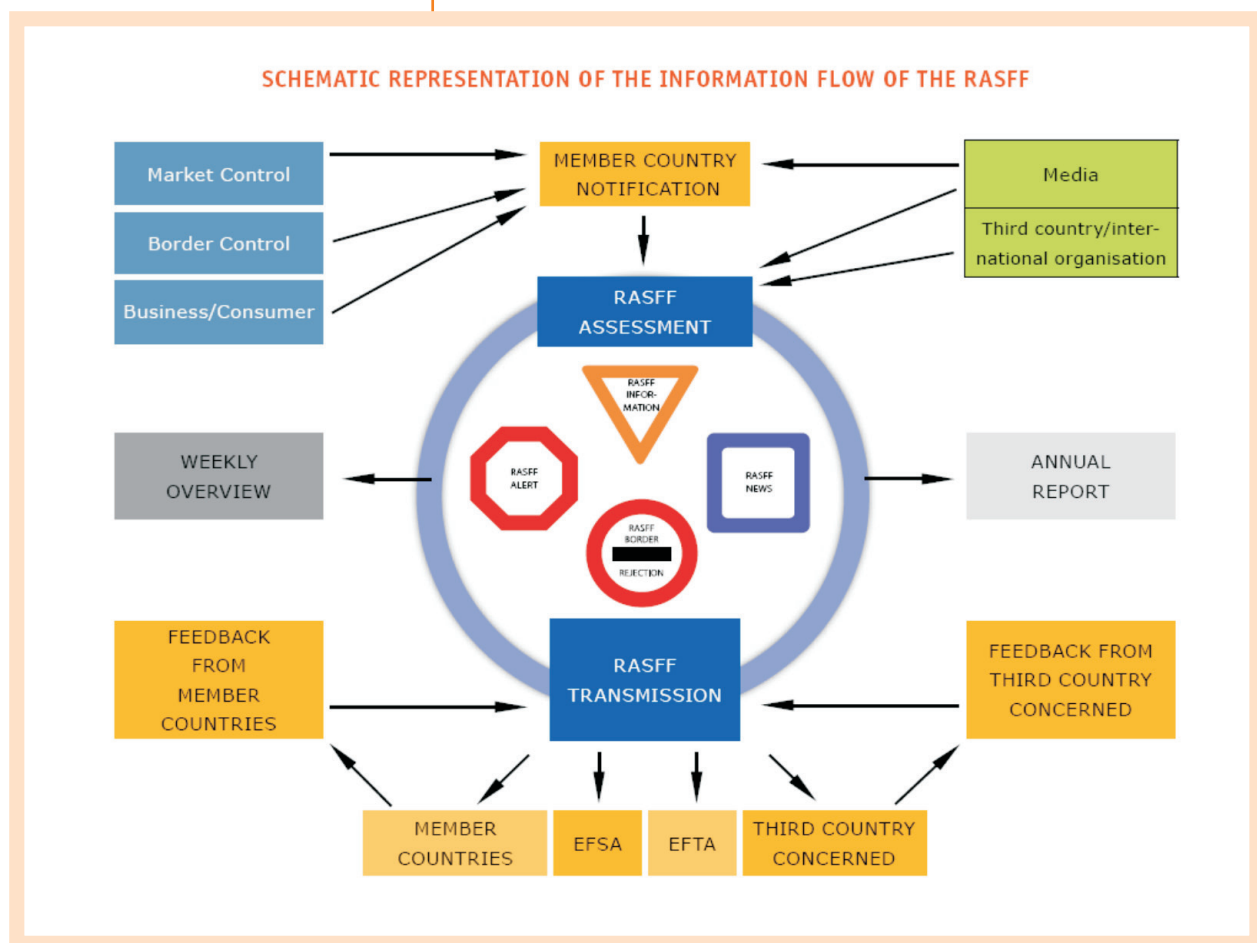
V RASFF Republike Slovenije, se organi, pristojni za inšpekcijski nadzor, vključujejo preko kontaktnih točk (KT).

obstaja tveganje za človekovo zdravje. Vse članice sistema RASFF (EU-27, Komisija, EFSA, Norveška, Kneževina Liechtenstein in Islandija) imajo tako službe oz. nacionalne kontaktne točke za zagotavljanje pošiljanja, sprejemanja in obravnavanja nujnih uradnih obvestil. Skladno z določbami Uredbe o koordinaciji delovanja ministrstev in njihovih organov s pristojnostmi na področju varnosti hrane oziroma živil pri vključevanju v analize tveganja [10] opravlja ZIRS tudi naloge nacionalne kontaktne točke, preko katere se Slovenija vključuje v EU sistem RASFF in služi prenosu informacij o problematiki na področju varnosti hrane oziroma živil ter omogoča hitro in učinkovito informiranje in ukrepanje vseh pristojnih organov.

V RASFF Republike Slovenije, se organi, pristojni za inšpekcijski nadzor, vključujejo preko kontaktnih točk (KT). Za delovanje posamezne KT v skladu s predpisanimi postopki je odgovoren predstojnik organa. Predstojnik organa s sklepom imenuje pooblaščen osebe v KT in opredeli njihove odgovornosti in pristojnosti. Nacionalni sistem hitrega obveščanja za živila in krmo se preko nacionalne kontaktne točke vključuje v EU sistem hitrega obveščanja živila in krme (EU RASFF). Nacionalna kontaktna točka za EU RASFF deluje pri Zdravstvenem inšpektoratu Republike Slovenije [10].

Slika 1:

Shematski prikaz pretoka informacij znotraj sistema RASFF na evropskem nivoju [11].

Legenda:

EFSA – European Food Safety Agency;
EFTA – European Free trade Association

Organi, pristojni za inšpekcijski nadzor, ki so povezani v sistem inšpekcijskega nadzora na področju varnosti hrane oziroma živil zagotavljajo usklajeno sodelovanje:

- z doslednim upoštevanjem pravil, predpisanih s poslovnikom sodelovanja organov, pristojnih za inšpekcijski nadzor na področju varnosti hrane oziroma živil, v sistemu inšpekcijskega nadzora in sistemu hitrega obveščanja za živila in krmo vključno s pravili delovanja v sistemu hitrega obveščanja za živila in krmo,
- z rednimi mesečnimi sestanki predstojnikov teh organov v okviru odbora za nadzor trga za živilske proizvode, ki delujejo pri svetu glavnih inšpektorjev;
- z izrednimi posveti predstojnikov v nujnih primerih za reševanje nujne tekoče problematike;
- z uskladitvijo letnih programov nadzora, skupno s programi vzorčenja;
- z redno mesečno izmenjavo podatkov o problematiki, ugotovljeni pri nadzoru, vključno z rezultati vzorčenja;
- s pripravo skupnega letnega poročila;
- s skupnim obveščanjem javnosti o ugotovitvah in ukrepih.

Pravna podlaga za hitri alarmni sistem je Uredba (EC) št. 178/2002 [3], ki določa javna načela in zahteve zakona o hrani, ureja Evropski urad za varnost hrane in določa procese za varnost hrane. Namen sistema RASFF je nuditi nadzornemu uradu uspešno orodje za izmenjavo informacij in izvajati ukrepe, ki zagotavljajo varno hrano. Za boljšo preglednost so v nadaljevanju informacije do leta 2004 razdeljene v dve, od leta 2004 naprej pa v tri skupine.

Alarmna obvestila

Alarmna obvestila (*ang. alert notifications*) se pošiljajo, ko hrana predstavlja tveganje na tržišču in ko je potrebno takojšnje ukrepanje. Alarm lahko sproži država članica, ki prva zazna problem in že začne s potrebnimi ukrepi, kot so umik ali zavrnitev blaga. Cilj teh opozoril je dati vsem članom mreže podatke o določenem blagu in jim nuditi možnosti, da ugotovijo ali je določeno blago tudi na njihovem trgu, tako da lahko nato ustrezno ukrepajo. Potrošniki so lahko brez skrbi, da je blago, ki je sprožilo alarmno obvestilo takoj umaknjeno iz prodaje ali pa je v procesu umika. Vsaka od članic ima svoj mehanizem kako se spopasti s težavo, kar tudi vključuje informiranje preko medijev, v kolikor je to potrebno.

Informacijska obvestila

Informacijska obvestila (*ang. information notifications*) se nanašajo na hrano ali krmo, ki predstavlja določeno tveganje, vendar pa niso potrebni takojšnji ukrepi, kajti ta produkt še ni dosegel njihovega trga. V večini se nanašajo na hrano in krmo, ki je bila testirana in nato zavrnjena na zunanji meji Evropske unije. Potrošniki so lahko brez skrbi, kajti nevaren produkt ni dosegel trgovskih polic in potrebni ukrepi so bili že izvedeni. Komisija takšna alarmna in informacijska obvestila tedensko objavi. Ker

Pravna podlaga za hitri alarmni sistem je Uredba (EC) št. 178/2002 [3], ki določa javna načela in zahteve zakona o hrani, ureja Evropski urad za varnost hrane in določa procese za varnost hrane.

Potrošniki so lahko brez skrbi, da je blago, ki je sprožilo alarmno obvestilo takoj umaknjeno iz prodaje ali pa je v procesu umika.

Kadar pride do odkritja resnejših ali ponavljajočih se težav Komisija od pristojnih nacionalnih organov tretje države pisno zahteva izvedbo popravnih ukrepov, kot npr. preprečitev izvoza ali poostritev nadzora.

Kljub rahlemu trendu upadanja števila obvestil je v letu 2008 prišlo do nekaterih hujših primerov na področju zagotavljanja varne hrane in jih velja izpostaviti.

je potrebno zadeti pravilno razmerje med odkritostjo in varovanjem tržnih informacij, tržnih imen in identitet posameznih podjetij ne objavljajo. Javnost se mora zavedati, da komisija ne more izdati več informacij kot jih javno objavi, čeprav se v izrednih primerih, kjer je za zdravje ljudi potrebno več transparentnosti, lahko zgodi, da komisija te informacije tudi ustrezno posreduje preko običajnih komunikacijskih kanalov. Komisija obvešča oblasti države o poreklu nevarnega blaga, vendar pa to ne pomeni, da nevarnost izhaja iz omenjene države porekla.

Poleg alarmnih in informacijskih obvestil je bila v letu 2004 uvedena nova kategorija prijav o zavrnitvi na meji, ki so bile prej del opozoril. To so uradna obvestila o proizvodih, ki jim je preprečen vstop v EU in jim je dodeljena bodisi nova destinacija ali jih uničijo. Ob odkritju takega proizvoda se preko sistema RASFF z namenom, da preprečijo ponovni pojav, obvesti tretja država iz katere proizvod prihaja. Kadar pride do odkritja resnejših ali ponavljajočih se težav Komisija od pristojnih nacionalnih organov tretje države pisno zahteva izvedbo popravnih ukrepov, kot npr. preprečitev izvoza ali poostritev nadzora.

REZULTATI IN RAZPRAVA

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati pregleda objavljenih alarmnih in informacijskih obvestil sistema hitrega obveščanja za živila in krmo. Pri čemer smo upoštevali samo rezultate za skupino "živila".

Število objavljenih alarmnih in informacijskih obvestil za živila

V letih od 1997 do vključno leto 2008 je bilo skupno objavljenih 43.740 objav v letnih poročilih, od katerih 12,8 % predstavljajo alarmna obvestila, 18,3 % informacijska obvestila, 15,2 % zavrnitve na meji, 30,6 % dodatki k alarmom, 13,3 % dodatki k informacijam in 9,9 % dodatki k zavrnitvam na meji. Čeprav je v letih 1997 – 2007 zaznati izrazit trend porasta v vseh kategorijah obvestil, lahko v letu 2008 moč zaznati rahel upad skupnega števila obvestil in nekoliko občutnejše zmanjšanje števila alarmnih obvestil (Slika 1). Večina (62 %) opozoril v letu 2008 je bila povezana s proizvodi s poreklom iz EU. Večina živil oz. izdelkov pa je bila odkrita med kontrolami na trgu. V tej kategoriji prijav so bili med najpogostejšimi prijavljenimi tveganji, povezanimi z živilom ali krmo, potencialno patogeni mikroorganizmi, težke kovine in mikotoksini. V 56 % zavrnitev na meji so bili proizvodi zavrnjeni zaradi previsokih ravni mikotoksinov.

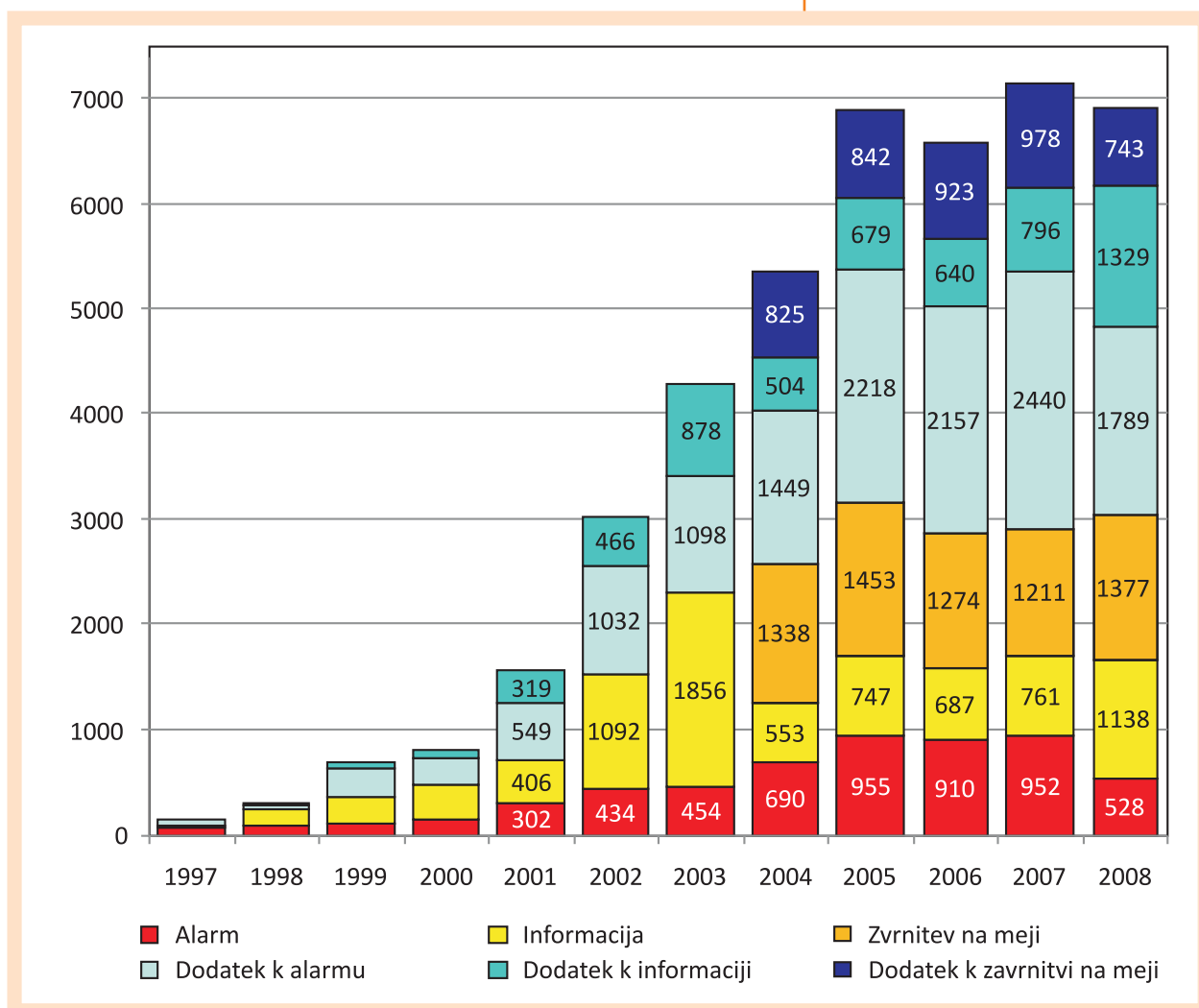
Kljub rahlemu trendu upadanja števila obvestil je v letu 2008 prišlo do nekaterih hujših primerov na področju zagotavljanja varne hrane in jih velja izpostaviti. Takšen incident je bilo odkritje mineralnega olja v sončničnem olju iz Ukrajine (prizadetih 39 držav in prejetih 99 obvestil), melamin v hrani iz Kitajske (84 uradnih obvestil RASFF in 101 nadaljnje obvestilo) in odkritje sledov dioksina v svinjini iz Irske (prizadetih 54 držav in prejetih 230 nadaljnjih obvestil) [11].

Obvestila izločenih/umaknjenih živil glede na skupino izdelkov

Iz objavljenih alarmnih in informacijskih objav RASFF od leta 2002 do vključno leta 2008 je razvidno, da največ objav (20,1 % – 39,9 %) predstavljajo orehi, lešniki in njihovi izdelki; sledijo ribe, raki in mehkužci (21,0 % – 38,5 %), čeprav je pri tej skupini živil mogoče zaznati trend upadanja. Nasprotno predstavljajo žito in pekovski izdelki manjši delež (0,6 % – 26,1%), vendar je pri tej skupini mogoče zaznati trend naraščanja od leta 2002 naprej. Presenetljivo pa jajca in jajčni izdelki, kot predstavniki bolj tvegane skupine običajno hitro pokvarljivih živil predstavljajo minimalni delež (0,5 % – 1,9%) glede na skupno število prijav (Slika 2).

Slika 2:

Število objav vključno z dodatki sistema obveščanja za živila in krmo (RASFF) od 1997 do 2008 [11-17].

Alarmna in informacijska obvestila izločenih oz. umaknjenih živil glede na vrsto tveganja

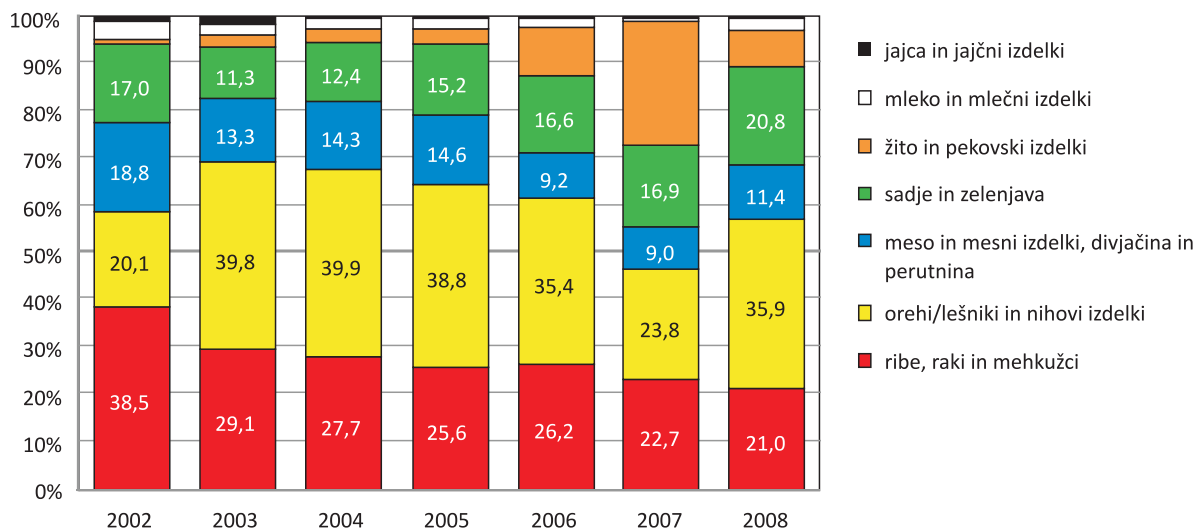
V letih od 2002 do vključno 2008 je opaziti, da so mikotoksini najpogostejši vzrok izločitve ali umika živil s tržišča, čeprav je opaziti njihov upad. Pri vzrokih, ki so v tabeli 1 označeni z rdečo barvo, je mogoče zaznati trend rasti glede števila prijavljenih primerov, medtem ko je pri vzrokih označenih z zeleno mogoče zaznati trend padanja. V letu 2008 predstavljajo mikotoksini, tako kot vsa leta prej, največji delež (29,7 %),

Tabela 1:

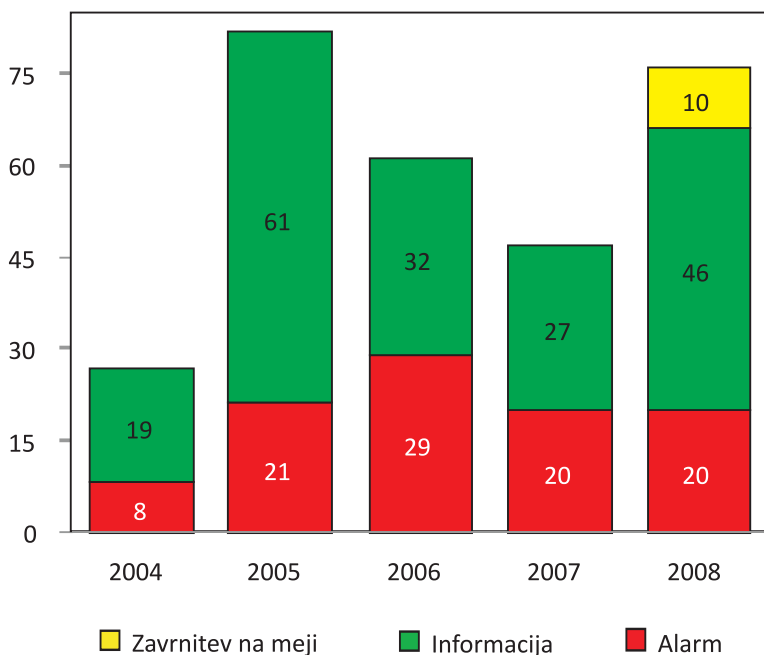
Alarmna in informacijska obvestila glede na vrsto povzročiteljev umika/odpoklica živil s tržišča [11-17].

VZROK	Leto						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Potencialno patogeni mikroorganizmi			19	584	293	396	452
Alergeni						1	48
Ponaredek	1	3	1		1	64	
Alergična reakcija	15	7	9	14	27		
Neučinkovit nadzor				23	34	38	63
Biološka onesnaževala				22	46	51	38
Biološki toksini		6	9	15	38	29	12
Kemijsko onesnaženje	510	400	636	17	31	29	10
Neustrezna sestava				350	137	119	87
Dodatki k krmí			7	3	11	4	18
Prehranski dodatki			11	240	237	219	196
Tujki	14	35	40	77	99	137	145
Gensko spremenjeni organizmi			9	10	151	74	43
Težke kovine		176	96	202	229	266	211
Industrijska onesnaževala				25	73	89	118
Neustrezno označevanje	11	40	20	6	16	23	23
Mikrobiološko onesnaženje	307	478	515	120	54	70	62
Migracije				118	127	115	124
Mikotoksini		805	881	993	874	754	932
Organoleptične lastnosti	2	14	12	32	68	54	63
Poškodbe embalaže	4	9	18	17	19	9	31
Paraziti	19	19	57	22	20	34	38
Ostanki pesticidov	172	64	48	72	94	180	178
Sevanje	3	22	23	32	29	30	30
Ostanki veterinarskih zdravil	446	353	142	167	116	109	107
BSE ¹					7	4	11
Nedoločeno	24	39	59	67	116	99	99
Skupaj	1.528	2.470	2.612	3.228	2.947	2.997	3.139

Legenda: Rdeča barva prikazuje naraščajoči, medtem ko zelena padajoči trend.**Opomba:** potrebno je upoštevati, da so nekatera obvestila zajemala več vzrokov hkrati in so zato nekateri primeri šteti več kot enkrat.¹ Goveja ali bovina spongiformna encefalopatija

Slika 3: Deleži (v %) alarmnih in informacijskih obvestil glede na skupino izdelkov od leta 2002 do 2008 [11-17].

Slika 4: Število obvestil, ki jih je v letih 2004 do 2008 objavila RASFF Slovenija [11-15].

sledijo potencialno patogeni mikroorganizmi (14,4 %), težke kovine (6,7 %) in prehranski aditivi (6,2 %). Vsi ostali vzroki posamezno predstavljajo manj kot 5 % glede na celotno število prijavljenih primerov v letu 2008. Trend upada mikrobiološkega in kemijskega onesnaženja, bi bila lahko tudi posledica uvedbe predpisov [2,3], ki v državah EU od 1. Januarja 2006 zahtevajo vzpostavitev notranjega nadzora v živilski dejavnosti, ki temelji na osnovnih načelih sistema HACCP.

Obvestila za potrošnike v RS glede tveganih živil na trgu objavlja ZIRS na spletni strani Ministrstva za zdravje (MZ).

Sistem hitrega obveščanja za živila in krmo je ključno orodje pri naših prizadevanjih za zagotavljanje varnosti hrane v Evropi. RASFF, ki polno izkorišča možnosti komunikacije in sodelovanja, je dejansko eden najuspešnejših primerov celostnega pristopa EU k varnosti hrane.

Objavljena alarmna in informacijska obvestila za Slovenijo v obdobju 2004 – 2008

Skupno je Slovenija v obdobju od 1.6.2004 do vključno 31.12.2008 objavila 293 alarmnih in informacijskih obvestil v evropskih poročilih RASFF, kar predstavlja 0,9 % vseh obvestil v istem obdobju na evropskem nivoju. Od tega predstavljajo alarmna obvestila 33,5 % in informacijska obvestila 63,1 %. Sklepamo lahko, da je blago, ki je sprožilo alarmno obvestilo, takoj umaknjeno iz prodaje ali je bilo v procesu umika. Skupno število opozoril v EU v letu 2008 je bilo približno enako kot leta 2007 (okoli 7.000), vendar je bilo lani izdanih le 528 pozivov za umik izdelkov iz prodaje, kar je pol manj kot leto poprej in dokaz, da nevarne izdelke v EU prepoznamo hitreje, še preden pridejo na police [4].

Obvestila za potrošnike v RS glede tveganih živil na trgu objavlja ZIRS na spletni strani Ministrstva za zdravje (MZ). Tudi Zveza Potrošnikov Slovenije (ZPS) objavlja novice o zdravstveno neustreznih živilih, vendar ne zajame vseh novic in tudi ne vodi arhiva. Mogoče so obvestila na spletnih straneh Ministrstva za zdravje nekoliko težje dostopna vsem skupinam prebivalstva, vendar običajno, sploh v primeru večjih afer, ki smo jih že omenili, ta obvestila povzamejo tudi drugi mediji, predvsem televizija. Podatki so objavljeni le od leta 2002 dalje, ko je začela veljati Uredba 178/2002 [3], saj prej to področje ni bilo zakonsko urejeno. Iz rezultatov je razbrati, da je v letu 2008 število informacijskih obvestil naraslo v primerjavi z leti 2007 in 2006 medtem ko je število alarmnih obvestil ostalo na enaki ravni.

ZAKLJUČEK

Ob 30. obletnici delovanja sistema je bila 16. julija v Bruslju organizirana konferenca RASFF z naslovom "Keeping An Eye on Your Food". Udeleženci konference so govorili o izboljšavah sistema in možnostih širitve delovanja sistema v druge države. EU je že zagotovila sredstva za pripravo podobnega sistema opozarjanja v jugovzhodni Aziji, v drugih državah je organizirala usposabljanja za pomoč pri vzpostavitvi nacionalnih sistemov opozarjanja. Končni cilj vseh prizadevanj je združitev vseh nacionalnih in regionalnih sistemov v svetovno mrežo za obveščanje [4]. Za konec podajamo misel komisarke EU za zdravje Androulle Vassiliou, ki je na omenjeni konferenci izjavila sledeč stavek: "Sistem hitrega obveščanja za živila in krmo je ključno orodje pri naših prizadevanjih za zagotavljanje varnosti hrane v Evropi. RASFF, ki polno izkorišča možnosti komunikacije in sodelovanja, je dejansko eden najuspešnejših primerov celostnega pristopa EU k varnosti hrane" [11].

REFERENCE

- [1] Zakon o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živali – ZZUZIS (Ur.l. RS, št. 52/2000 Ur.l. RS, št. 42/2002, 47/2004).
- [2] Uredba Evropskega parlamenta in Sveta (ES) št. 852/2004 z dne 29. aprila 2004 o higieni živil.
- [3] Uredba (ES) št. 178/2002 Evropskega parlamenta in sveta z dne 28. januarja 2002 o določitvi splošnih načel in zahtevah živilske zakonodaje, ustanovitvi Evropske agencije za varnost hrane in postopkih, ki zagotavljajo varnost hrane.
- [4] Evropska komisija. Nadzor nad hrano za ljudi in živali. 2009: http://ec.europa.eu/news/agriculture/090717_sl.htm (12.08.2009).
- [5] Kos Skubic M. Zakonodajni okvir za varno hrano od njive do mize. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ljubljana. 2006: <http://www.sist.si/slo/z2/0602-zakonodajni.pdf> (18. 4. 2007).
- [6] Uredba (ES) št. 853/2004 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 29. aprila 2004 o posebnih higienskih pravilih za živila živalskega izvora.
- [7] Uredba (ES) št. 882/2004 Evropskega parlamenta in sveta z dne 29. aprila 2004 o zvejanju uradnega nadzora, da se zagotovi preverjanje skladnosti z zakonodajo o krmi in živilih ter s pravili o zdravstvenem varstvu živali in zaščiti živali.
- [8] Zdravstveni inšpektorat RS – ZIRS RASFF. 2009: http://www.zi.gov.si/si/zdravstveni_inspektorat_rs_zirs/dejavnost_inspektorata/rasff/ (12.08.2009).
- [9] IVZ in območni ZZV. Higienska stališča za higieno živil namenjena delavcem v živilski dejavnosti /2. STOPNJA. Ljubljana. 2009: http://www.ivz.si/javne_datoteke/datoteke/117-higienska_stalisca_za_2.stopnjo_12052009.pdf (12.08.2009).
- [10] Uredba o koordinaciji delovanja ministrstev in njihovih organov v sestavi, s pristojnostmi na področju varnosti hrane oziroma živil, pri vključevanju v proces analize tveganja. Uradni list RS, št. 56/2003.
- [11] Annual Report 2008: http://ec.europa.eu/food/food/rapidalert/report2008_en.pdf
- [12] Annual Report 2007: http://ec.europa.eu/food/food/rapidalert/report2007_en.pdf
- [13] Annual Report 2006: http://ec.europa.eu/food/food/rapidalert/report2006_en.pdf
- [14] Annual Report 2005: http://ec.europa.eu/food/food/rapidalert/report2005_en.pdf
- [15] Annual Report 2004: http://ec.europa.eu/food/food/rapidalert/report2004_en.pdf
- [16] Annual Report 2003: http://ec.europa.eu/food/food/rapidalert/report2003_en.pdf
- [17] Annual Report 2002: http://ec.europa.eu/food/food/rapidalert/report2002_en.pdf